

genioznost i, naravno, vernost partiji, ispoljavaju u svom životnom delokrugu i u granicama svoje moći. Sem toga, kult ličnosti i podgrejavanje čovekovog shvatanja o nepogrešivosti partije, odnosno, partijske elite, nisu se mnogo izmenili posle Staljinove smrti. Gotovo po pravilu, svaki partijski lider je bio nepogrešiv i genijalan, uživao je neograničeno poverenje i puno laskavih atributa. Tako je, na primer, na XXII kongresu KP SS, koji je, inače, temeljito kritikovao staljinizam, jedan vrlo visoki funkcioner Partije, veličajući uspehe KP SS i sovjetskog društva, rekao i ovo: „Ovi su uspesi bili obezbeđeni zahvaljujući pravilnom nukovodenju lenjinskog centralnog komiteta našom patrijom. Ovi uspesi postignuti su zahvaljujući tome (!) što se na čelu Centralnog komiteta nalazi istaknuti državni i partijski radnik — Nikita Sengejevič Hruščov. Njegova neiscrpna energija i revolucionarna strast nadahnjuju sve nas za borbena dela. Druga Hruščova odlikuje velika vera u narod, u snagu naše partije, čvrstina i nepokolebljivost, nepomirljivost prema neprijateljima komunizma, smelost i odlučnost u sprovođenju unutrašnje i spoljne politike Partije i sovjetske države. Ovi kvaliteti karakterišu druga Hruščova kao odanog lenjinistu, koji dosledno i stvaralački razvija veliko učenje marksizma—lenjinizma”.¹

Da je Hruščov posedovao izvanredne kvalitete, u to ne želimo da sumnjamo. To i nije cilj ovoga razmišljanja. Međutim, sigurno je da ovakvo veličanje Hruščov nije sam sebi obezbeđio i sigurno je da značenje ovih atributa nije toliko vezano za ličnost Hruščova koliko za jedan sistem mišljenja, sistem organizacije u kojoj je funkcija iznad čoveka, autoritet opšteg iznad autoriteta ljudskog. Jer, kako objasniti da je samo nekoliko godina kasnije taj isti Hruščov, zajedno sa svojom „neiscrpnom energijom”, „doslednošću”, „stvaralaštvom” — otišao u penziju. Daleko smo, jako daleko od tvrdnje da je čovek nepogrešiv, ali utoliko pre govorimo o ovome, jer se u fetišizaciji svesti ovakvo vrednovanje ljudi implicite provlači. Naravno, to je uvek vezano za instituciju, odnosno, takvo vrednovanje se nastavlja dokle god i same vrednosti ne budu demistificirane, svedene u relane ljudske okvire.

U zaključku ovog razmatranja problema fetišizacije svesti mogli bismo samo da postavimo novo pitanje: šta u budućnosti čovek može da očekuje od ovakve organizacije društva; šta čovek treba da učini da bi se oslobodio novih sila koje su nad njim, kojima se on, u krajnjoj liniji, ne može apsolutno da suprotstavi, ali protiv kojih mora uporno da se bori? Ovakvo, uslovno postavljanje pitanja je, pre svega, vezano za autentičnu ideologiju komunizma, iz koje je, zahvaljujući njenoj fetišizaciji, isključen čovek kao stvaralačko biće. Današnje vreme, koliko god je karakteristično po tome što oživljava zanemarenu humanističku osnovu marksizma, obeleženo je i izrazitim nastojanjima da se utvrdi predomnacija partije, organizacije nad čovekom, da se ožive „opšti interesi”, čak i na međunarodnom planu.

Istovremeno, u društvima koja su pošla drugim putem, putem samoupravne demokratije, otvara se, u ne manjoj meri, isti problem. Pokušaćemo da se zadržimo na njemu.

Budući da naše društvo ima za sobom novo iskustvo izgradnje i razvoja socijalizma i da je njemu ispoljeno dosta protivrečnosti, nameće se pitanje koliko je to put za prevazilaženje pasivnog stanja u kome se čovek nalazi u jednoj klasičnoj, etatističko-birokratskoj organizaciji. Posle 20-godišnjeg iskustva može se sagledati šta su sve prednosti i slabosti samoupravljanja, u kojoj je meri doprinislo defetišizaciji, a koliko je samo postalo fetiš.

Prvi problem tiče se karakterizacije samoupravnog sistema, njegovog značenja, njegovih ciljeva i uticaja svega toga na svest ljudi. Nisu retke kvalifikacije samoupravljanja kao „jednog puta u socijalizam”, ili kao „opšteg zadatka društva”, ili kao cilja, a ne

sredstva kojim se neki dublji ciljevi ostvaruju. Međutim, ma koliko da se ovim vrši hipertrofija onoga što se naziva jugoslovenskim iskustvom, ipak je interesantnije posmatrati samoupravnu organizaciju i praksu. Naime, u svoj svojoj organizovanosti, samoupravnoj rasposednosti institucija, čini se da je naše društvo preorganizovano i da se u toj njegovoj preorganizovanosti stvara fama demokratije, a da istovremeno disperzivno cveta birokratizam. Ukoliko bismo uzeli da posmatramo bilo koju samoupravnu asocijaciju, a retko koja nema ta formalna obeležja, videli bismo jedno mnoštvo institucionalizovanih, normativizovanih oblika demokratskog organizma. Pri tom se može javiti spontano upoređenje između samoupravne demokratije i etatističko-birokratskog socijalizma. I jedan i drugi imaju pedantno uređenu organizaciju, s tim što je etatistički socijalizam u svojoj funkciji bio izrazito represivan i bezobziran. Na drugoj strani, samoupravna demokratija u dosadašnjem iskustvu pokazivala je dosta formalnog upravo onda kada se računalo da bi trebalo da daje efikasne rezultate u angažovanju subjekta, čoveka u njegovom stvaralačkom naporu.

Nije li se i ovde pojavio čovek organizacije? Nije li i samoupravljanje, u izvesnoj meri, doživeo svojevrstu fetišizaciju time što je stvorena jedna grandiozna organizacija u kojoj su ljudi često figurirali kao samoupravljači, a više se brinulo o normativizovanim odnosima? Zamislite samo koliko normativnih akata, koliko foruma, komisija, podkomisija, odbora i pododбора, koordinacionih tela i drugih organa ima ovo naše društvo. Zar to nije jedan organizam koga se čovek, bez obzira na naglašavanje njegovih demokratskih pobuda, pribojava, u kome se vrlo često oseća nemoćan i sam. Svedoci smo da su ljudima često više pomagale spontane akcije javnog karaktera, nego silno normativizovana i iskomplikovana demokratija. Otuda je važnije baviti se danas problemom defetišizacije samoupravljanja u interesu njegovog stvarnog smisla, nego ga konstantno apoloģisati i zaklanjati za busiju Partije, braneći ga od birokratskih i drugih opasnosti koje mu prete. Zaboravlja se da i samo, ovako organizovano, društvo u svom krilu rada birokratizam, te se onda samoupravljanje može komotno okititi — etiketom.

Govoriti o samoupravljanju, a davati prednost normativizmu nad čovekom — stvarno je demagogija. Otuda zahtev za vrednosti i prednosti koje ovaj sistem za čoveka pruža. Čovek će utoliko biti oslobođen straha ukoliko samoupravni socijalizam svede u realne okvire institucionalno, ukoliko bude oslobođen samoupravnih hramova, ukoliko život bude javan, ako demokratsko pravo bude neposrednije i nekomplikovano, ako odgovornost bude javna, stvarna i za svakog bez obzira gde se nalazio i šta radio, ako funkcija ne povlači veći ugled od rada. To bi, umesto institucionalizma, komisija, odbora i pododбора, značilo vraćanje običnom čoveku, defetišizovanom socijalizmu.

Čoveka ne bi trebalo da ubedi samo „verovanje” i samo „osećanje”. Ubedenost mora da proističe iz razloga čija je istinitost nesumnjiva. Vraćajući se čoveku, dakle, samoupravni socijalizam postaje popnište njegove samodelatnosti, polje njegove kreativnosti za koje će on biti moralno odgovoran kao čovek, a ne kao delić mašinerije.

¹ Organizistički pozitivizam, kome je sličan stalinistički pozitivizam, shvata društvo kao nedeljivi i neprotivrečni totalitet, celinu ili organizam, čija jedinstvenost traži bezuslovno podvrgavanje delela celini. Bit društva ogleda se materijalno u organskoj solidarnosti svih članova društva, a duhovno u „kolektivnom umu”. (Vidi Praxis, 6, 1965.)

² Praxis, broj 6, 1965, strana 907.

³ M. Marković, *Humanizam i dijalektika*, Prosveta, str. 446.

⁴ Iz dokumenata o XXII kongresa KP SS.

ZARKO AČIMOVIĆ

praznite ostatak noći

U ZONI

Treba vas samo čuti i videti oko zaključanih ptica.

Samo kolate i dižete senke u bezreče kao što ste

Vrhunac šume vaše je dno i nema ga bez vas i bez vika vam

A kada se razbuđete milujete svoje i pišite u nebo iz skupa

Ključevima otvarate ptice i gledate da li su zavrale

Tako praznite ostatak noći i ruke dok odete do zidova

Onda tražite nešto šareno i bacate konope na zrnje da mu ne padne kiša

Svi ste u vodi prvog sunca gde ste potopili noćne lađe kada je začuao mozak

Gledamo vas plahe u prolazu sa mačkama u očima i visokim rukama u visini

A prva naša visina iznad vaših sprava i glava čita mačke i krovove i duge vam vratove

Prolazimo kroz zonu pored zelene vode i nosimo senke u senku a točkovi nam ne smetaju jer skreću pod bele plahte da se predaju razgovoru pored zidova